

Subsideologie

"We zijn een strengere, een strakkere en ook soberder overheid geworden. Niet een overheid die meer doet, maar die wat ze doet, hard doet. Ik vind dat eigenlijk het allerbelangrijkste van wat de afgelopen elf jaar bereikt is", aldus premier Lubbers, terugkijkend op zijn ambtsperiode¹. Volgens Lubbers is de overheid weer als in de tijd van Drees: streng maar rechtvaardig en met de hand op de knip. Hoewel het beleid met betrekking tot de collectieve uitgaven de laatste jaren ontegenzeggelijk soberder en harder is geworden (WW, WAO, bijstand), klinkt de vergelijking met de jaren van Drees toch wat overdreven. Niet alleen omdat het aandeel van de collectieve uitgaven in het nationaal inkomen nu veel hoger is dan destijds (68% in 1993 tegen 27% in de jaren vijftig), maar vooral omdat de opvattingen over wat de overheid moet doen en laten om het 'algemeen belang' te dienen, nu hemelsbreed verschillen van wat destijds nuttig en noodzakelijk werd geacht.

Om dit te illustreren is het goed wat dieper op het subsidiebeleid van de overheid in te gaan. Per jaar stelt de Rijksoverheid via zo'n 700 verschillende regelingen rond de f 40 miljard aan burgers, bedrijven en instellingen beschikbaar voor de meest uiteenlopende doelen. De lagere overheden voegen daar nog een flink bedrag aan toe. Nadat eind 1990 uit een ambtelijke evaluatie van de belangrijkste subsidieregelingen was gebleken dat de onderzochte subsidies voor een deel ineffectief, achterhaald of te ver doorgesloten waren, en dat een flink deel van het geld bij de verkeerde (inkomens-)groepen terecht kwam, werd met de Tussenbalans (begin 1991) de 'aanval' op de subsidies ingezet. En inderdaad, volgens de Miljoenennota 1994 wordt in de lopende kabinetperiode f 4 miljard (10%) op subsidies bespaard. Wat blijkt echter? Tegenover de acht subsidieregelingen die in 1993 zijn geschrapt, staan zeventien nieuwe regelingen, waarvan de meeste weliswaar geen subsidies mogen heten, maar waarbij wel geld via het overheidsbudget aan burgers en bedrijven wordt verstrekt². Is er wel echt sprake van een 'Umbruch', zoals Lubbers het in het hierboven geciteerde interview noemt?

Vorige week werd in de Tweede Kamer de begroting van het Ministerie van Economische Zaken behandeld. Vol trots deelde minister Andriessen mee dat hij overeenstemming met het bankwezen had bereikt over de financiering van het nieuwe Industriefonds. Het fonds gaat van start met een beginkapitaal van bijna f 900 miljoen, waaraan de overheid circa f 200 miljoen bijdraagt. Het fonds verstrekt geen subsidies maar achtergestelde leningen, die echter wel op de begroting van EZ drukken. Maar ligt hier werkelijk een kerntaak voor de overheid? Kan de markt niet beter als scherperechter oordelen over de vraag of een onderneming, eventueel in afgeslankte, opgesplitste of overgenomen vorm, recht van voortbestaan heeft?

In de Miljoenennota 1994 wordt ook geld uitgetrokken voor een nieuwe 'onderzoek- en ontwikkelingsfaciliteit' voor het bedrijfsleven (kosten: structureel f 350 miljoen). Het gaat hier om een belastingfaciliteit die moet verhinderen dat de concurrentiepositie van het bedrijfsleven afbrokkelt wegens achterblijvende investeringen in O&O. Maar weten de bedrijven dan zelf niet hoe belangrijk onderzoek en ontwikkeling voor hen zijn? De beste garantie voor voldoende investeringen in O&O is een behoorlijk winstniveau. Vergroting van het overheidsstekort draagt daar niet toe bij. De nieuwe faciliteit is des te opmerkelijker omdat twee jaar geleden, bij de Tussenbalans, een vergelijkbare regeling (de Innovatiestimuleringsregeling) werd afgeschaft.

Niet alleen het bedrijfsleven in moeilijkheden wordt bedacht, ook de burger die het zwaar heeft, kan op een helpende hand rekenen. Een dankbare doelgroep vormen de kansarme werkzoekenden aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Het is evident dat het hier om een groot maatschappelijk probleem gaat en dat de politiek niet met lege handen kan blijven staan. In de afgelopen jaren is de doelgroep dan ook bestookt met talloze regelingen om haar positie op de arbeidsmarkt te versterken. Maar dat is vooral goed geweest voor de werkgelegenheid van ambtenaren op het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en alle betrokken instellingen die de maatregelen moesten bedenken, formaliseren, bekend maken, uitvoeren, controleren en evalueren. Was het niet effectiever geweest om het minimumloon te verlagen, het verschil tussen loon en uitkering te vergroten of de algemeen-verbindendverklaring van cao's te schrappen?

Het gaat er niet om het behoeftige bedrijfsleven, de calculerende burger of de overijverige politicus de schuld te geven van het in stand houden van scheefgegroeide verhoudingen. Het gaat er om dat er een collectieve opvatting is, dat de overheid voor alles en nog wat met de geldbuidel klaar moet staan. Dat zij geen nee mag verkopen als zich een maatschappelijk probleem aandient. Die collectieve ideologie, die in decennia van steeds toenemende overheidsinterventie in het economische leven is ontstaan, vormt het grote verschil met de situatie ten tijde van Drees. Zolang die houding niet wordt doorbroken, zal het idee van de terugtrekkende overheid een illusie blijven.

L. van der Geest

1. "Wij zijn weer zoals in de tijd van Drees", interview met minister-president Lubbers, *Het financiële Dagblad*, 21 oktober 1993.

2. Zie *Subsidienieuws*, diverse uitgaven 1993, Uitgeverij GVVU, Duivendrecht. Het *Subsidienieuws* is een nieuwsbrief die informatie bevat over alle subsidieregelingen van de Nederlandse overheid en de EG.